

Alderismens tidsalder

Alderisme handler om at have negative holdninger til om andre mennesker baseret på deres alder. Ud fra forskning og empiriske eksempler præsenteres og illustreres alderisme som et fænomen med mange facetter.

Alderisme kan på en række væsentlige punkter sammenlignes med begreberne racisme og sexism. Begrebet, der blev introduceret af den amerikanske gerontolog Robert Butler (1969), dækker over holdninger til en gruppe mennesker alene på baggrund af en vurdering af deres alder. Alderismens konsekvenser inkluderer stigmatisering, latterliggørelse og devaluering af ældre mennesker. Sådanne holdninger har negative konsekvenser for ældre menneskers muligheder og livskvalitet. Hvis vi vil bekæmpe alderisme, må vi først skabe opmærksomhed om fænomenet i alle dets mange afskyninger. Denne artikel er et forsøg på at gøre netop dette, men det er ingen let opgave. Alderistiske holdninger er dybt indlejrede i vores tanker, følelser og kommunikative adfærd,

og dermed alderistisk (American Psychological Association, 2010). I mangel af bedre anvendes betegnelsen ældre mennesker i det følgende.

Alderisme kan defineres som negative (eller positive) stereotyper, fordomme og diskrimination mod mennesker baseret på deres faktiske eller opfattede alder. Alderisme kan være både bevidst og ubevidst, og kan manifestere sig på forskellige sociale systemniveauer, såsom i samspillet mellem enkeltindivider, i sociale netværk eller på kulturelt niveau (Iversen, Larsen & Solem, 2009).

Både blandt forskere og lægmænd bruges termen fortrinsvis til at beskrive negative holdninger over for ældre mennesker, og såkaldt positiv alderisme vil ikke blive behandlet i denne artikel.

Når ældre mennesker adopterer negative holdninger som en del af deres selvopfattelse, kan de afstå fra at deltage i interessante og stimulerende aktiviteter, og endda undlade at søge lægehjælp i tilfælde af lidelser, der ellers kan behandles, fordi de fejlagtigt tror, at det er en del af det at aldres. Dette kan have en ødelæggende effekt på både helbred og velbefindende,

og føre til unødvendig social isolation. Levy og kolleger har fundet, at ældre mennesker med negativ holdning til aldring lever kortere liv (Levy et al., 2002).

Alderismens kognitive komponent: Stereotype tanker

En stereotyp er en udbredt, fastlåst og oversimplificeret forestilling om en bestemt type person. Stereotyper er nødven-

dige for, at vi kan håndtere store informationsmængder, der ellers ville overvælde og overbelaste os. Stereotyper er ofte baseret på en vis grad af sandhed. Stereotyper kan imidlertid blive skadelige, når deres indhold er misvisende for flertallet af en gruppes medlemmer, eller hvis de er så indgroede, at de overskygger klare beviser på, at et specifikt individ ikke passer med forestillingen. Becca Levy (2003) har ved hjælp af et såkaldt sublimant præsentrationsdesign undersøgt konsekvenserne af selv-stereotyper eksperimentelt. Positive eller negative ord blev vist glimtvis på en computerskærm med en hastighed, så de kun kunne opfattes sublimant (ubevidst). Ord som død, sygdom og glemsomhed indgik i puljen af negative ord, mens ord som visdom, velinformeret og indsigtfuld var blandt de positive ord. Negative sublimante påvirkninger viste sig at have markante negative konsekvenser for ældre menneskers psykologiske og fysiske funktioner, såsom hukommelse og gangfunktion. Når ældre mennesker blev præsenteret for negative ord, sænkede deres ganghastighed, mens positive ord havde den modsatte effekt. Stigningen i ganghastighed forårsaget af de positive ord svarede faktisk til effekten af et flere ugers fysisk træningsprogram (Levy, 2003).

Alderismens affektive komponent: Fordomsfulde følelser

En fordom er en forudindtaget, følelsesbaseret mening om en person foretaget alene på baggrund af et enkelt karakteristikum ved en gruppe. En alderistisk fordom kan således beskrives som en følelsesbaseret mening om en anden person foretaget alene på baggrund af dennes faktiske eller opfattede alder.

Det har vist sig, at motivationen til at opnå og bevare sin egen positive identitet

“

Når ældre mennesker adopterer negative holdninger som en del af deres selvopfattelse, kan de afstå fra at deltage i interessante og stimulerende aktiviteter, og endda undlade at søge lægehjælp i tilfælde af lidelser, der ellers kan behandles, fordi de fejlagtigt tror, at det er en del af det at aldres.

og det er faktisk vanskeligt overhovedet at skrive om fænomenet uden at formulere sig alderistisk. I danske gerontologiske fagkredse er der fx tradition for at anvende betegnelser som "gamle" eller "ældre", men ifølge den amerikanske psykologforenings seneste retningslinjer, er det at kategorisere en gruppe mennesker udelukkende ved brug af et tillægsord, såsom gammel eller ældre, i sig selv nedsættende

kan medføre nedgørelse af andre grupper (Brown, 2000).

I et studie af Packer og Chasteen (2006) blev psykologistuderende bedt om at forestille sig, hvorledes de ville være som 70-årige og skrive en kort tekst om deres liv på dette tidspunkt. De studerende besvarede også en test, der viste i hvor høj grad de identificerede sig med deres egen aldersgruppe.

Resultaterne viste, at især stærkt aldersidentificerede studerende blev mere fordomsfulde efter skrivøvelsen og udviste færre positive holdninger til ældre mennesker. Packer og Chasteen (2006) antager på den baggrund, at negative fordomme om ældre mennesker har til formål at beskytte egen identitet.

Alderismens adfærdsmæssige komponent: Diskrimination

Aldersdiskrimination omhandler adfærd rettet mod individer udelukkende baseret på deres kronologiske eller opfattede alder. Obligatorisk pensionsalder nævnes af nogle som et eksempel på institutionel aldersdiskrimination, idet en beslutning om, at individer ikke længere er kvalificeret til deres arbejde, blot fordi de er nået en given alder, i realiteten er absurd. Dagen inden betragtes de som kvalificerede, dagen efter som diskvalificerede. På mange arbejdspladser afskediges ældre medarbejdere først, når arbejdsstyrken skal reduceres. Ligeledes er det sværere for ældre arbejdstagere at opnå ansættelse, når der skal besættes nye stillinger.

Richardson og kolleger (2013) har undersøgt aldersdiskrimination mod ældre jobansøgere. 156 deltagere blev bedt om at evaluere en hypotetisk jobansøgers arbejdsrelaterede kvalifikationer og sandsynligheden for, at denne ville blive ansat.

Den oplyste alder for ansøgeren varierede fra 33-66 år.

Resultaterne viste, at ansøgerens alder påvirkede beslutningen om at ansætte, og at der var en præference for at ansætte en ansøger mellem 42 og 48 år. Personer på 54 år eller derover havde de dårligste chancer for at blive ansat.

Aldersdiskriminationen synes at fungere i kraft af en direkte modvilje over for de ældre ansøgere, da kompetencemæssigt identiske individer blev vurderet forskelligt afhængig af den oplyste alder.

Den subtile version: Implicit alderisme

Alderisme kan være både eksplicit og implicit. I modsætning til eksplicite alderistiske tanker, følelser og handlinger, der er bevidste og kontrollerede, opererer de implicite på det ubevidste plan. Den implicite alderismes karakter er svær at opfange med de selvrapporteringsredskaber, der almindeligvis anvendes i undersøgelse af alderisme.

Levy & Banaji (2002) definerer alderisme som implicite aldersstereotyper og fordomme, der opererer uden bevidst opmærksomhed, intention og kontrol. Et eksempel på implicit alderisme er velmenende mennesker, der adresserer ældre mennesker med "baby-sprog" og tiltaler dem overdrevent højt og langsomt. Levy & Banaji (2002) nævner desuden afstandtagen som et andet eksempel på denne form for alderisme. Det kommer fx. til udtryk, når yngre mennesker understreger forskellene mellem yngre og ældre mennesker, eller når sammenhænge med mange ældre mennesker, såsom plejehjem, ubevidst undgås.

Selvom implicit alderisme er vanskelige at undersøge end de eksplicite former, er det dog muligt at opstille forsøgsdesign, der kan opfange fænomenet.

Alderisme kan på en række væsentlige punkter sammenlignes med racisme og sexism. Begrebet dækker grundlæggende over negative holdninger til en gruppe mennesker alene på baggrund af en vurdering af deres alder. Både blandt forskere og lægmænd bruges termen fortrinsvis til at beskrive negative holdninger over til ældre mennesker. Sådanne holdninger kan have en lang række skadelige konsekvenser, herunder forringelse af ældre menneskers muligheder og livskvalitet.

Før vi kan modvirke alderismens skadelige konsekvenser, er det imidlertid nødvendigt, at såvel relevante fagfolk som offentligheden, gøres opmærksom på denne komplekse problematik.

Alderisme beskrives i artiklen som et multi-facetteret begreb, der kan defineres som overvejende negative stereotyper, fordomme og diskrimination mod mennesker baseret på deres faktiske eller opfattede alder.

Empiriske eksempler på alderistiske tanker, følelser og adfærd gennemgås med henblik på at illustrere såvel de underliggende mekanismer som konsekvenserne af fænomenet.

Afslutningsvis adresseres mulige handlinger med henblik på at modvirke og bekæmpe alderisme.

Lars Larsen

er lektor i udviklingspsykologi ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet og Centerchef for Center for Livskvalitet i Sundhed og Omsorg, Aarhus Kommune. larsl@psy.au.dk

Alderisme er negative holdninger til en gruppe mennesker alene på baggrund af en vurdering af deres alder

I et studie af Lasonde og kolleger (2012) anvendtes et implicit mål for kognitiv alderisme til at opfange aldersrelaterede stereotyper i tekstpassager, der beskrev ældre mennesker. Forsøgsdeltagerne læste disse tekstpassager langsommere, når de indeholdt information, der beskrev adfærd, der var inkonsistent snarere end konsistent med aldersrelaterede stereotyper. Den nedsatte læsehastighed skyldtes, ifølge forfatterne, at læserne blev overraskede over indholdet, der ikke stemte overens med deres antagelser om ældre mennesker. Deltagerne udfyldte desuden en række spørgeskemaer, der målte eksPLICIT alderisme. Resultaterne viste, at der ikke var sammenhæng mellem eksPLICIT alderisme og implicit alderisme. Deltagere, der ikke viste tegn på eksPLICIT alderisme, udviste alligevel implicit alderisme.

Alderismens systemiske komponent

Alderisme kan komme til udtryk på forskellige systemiske niveauer. Hagestad & Uhlenberg (2005) skelner mellem alderisme på mikro- (individuel), meso- (sociale netværk) og makroniveau (institutionelt og kulturelt).

Mikroniveauet

Alderisme på mikroniveauet kan inddeles i henholdsvis en intra-individuel type og en inter-individuel type. Den såkaldte Terror Management Teori har et bud på årsagerne til den intraindividuelle type,

idet den antager, at yngre individer kan være tilbøjelige til at tage afstand fra ældre mennesker, fordi de minder dem om deres egen dødelighed. Derfor vælger de i stedet at identificere sig stærkere med andre fra egen aldersgruppe (Popham, Kennison & Bradley, 2011).

Inter-individuel alderisme handler om ansigt til ansigt samspil. I sådanne interaktioner har der f.eks. været fokus på ældre menneskers fysiske fremtræden. Ofte er samspillet mellem yngre og ældre mennesker præget af overgeneraliseringer på baggrund af ældre menneskers fysiske aldringstegn. Antagelser om fx dårlig hukommelse og mental træghed baseres således fejlagtigt på observation af gråt hår og rynker.

Mesoniveauet (sociale netværk)

På mesoniveauet kan alderisme udtrykkes i form af dannelse af homofile sociale netværk. Individer, der deler socio-demografiske karakteristika, er således tilbøjelige til at danne sociale netværk. I overensstemmelse hermed fandt Marsden (1987), at aldersheterogenitet i sociale netværk var omkring 40% mindre end man ville forvente, hvis det var tilfældigt fordelt.

Makroniveauet (institutionelt og kulturelt)

På det kulturelle niveau findes alderisme i både institutionaliserede og ikke-institutionaliserede former.

Institutionaliseret aldersdiskrimination

kan, som tidligere omtalt, komme til udtryk i form af obligatorisk pensionsalder.

Ikke-institutionaliseret alderisme kommer fx implicit til udtryk i diverse massemedier.

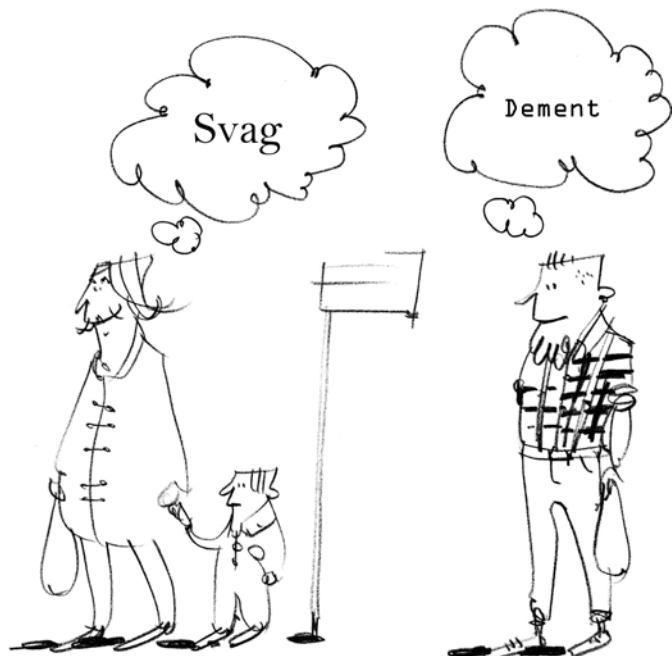
I en gennemgang af 28 studier af karakterer på TV og i trykte medier, fandt Latika og Hannelore (1993), at ældre mennesker generelt set blev fremstillet negativt, og at de sjældent optrådte i nuancerede hovedroller.

Hvordan kan vi bekæmpe alderisme?

Alderisme kan både bekæmpes formelt ad lovgivningens vej og ved hjælp af mere uformelle sociale tiltag.

Et af de væsentligste politiske tiltag i nyere tid er *The European Equal Treatment Directive* fra 2003, som ulovliggjorde enhver aldersdiskriminerende ansættelsespraksis (Wait, 2011), men som bekendt er retslige forbud ikke ensbetydende med eliminering af et samfundsmæssigt problem. Andre supplerende tiltag må iværksættes. Hagestad og Uhlenberg (2005) foreslår i den forbindelse at bekæmpe alderisme ved at fremme intergenerationelle venskaber, idet social separation af yngre og ældre mennesker synes at være en betydelig faktor for opretholdelse af alderistiske holdninger.

En anden måde, hvorpå alderisme kan bekæmpes er ved at ændre ældre menneskers offentlige image. Det kan fx gøres ved at ændre den måde, hvorpå ældre mennesker fremstilles i massemedierne. I

Alderisme kan defineres som negative (eller positive) stereotyper, fordomme og diskrimination mod mennesker baseret på deres faktiske eller opfattede alder. Alderisme kan være både bevidst og ubevidst og kan manifeste sig på forskellige sociale systemniveauer.

de senere år har der faktisk været en tendens til at fremstille et helt nyt image for personer, der på baggrund af kronologisk alder, tidligere blev betragtet som ældre. I filmene *The Expendables* er action-heltene, spillet af skuespillere som Sylvester Stallone og Arnold Schwarzenegger, i pensionsalderen. Disse aldrende action-helte svarer på ingen måde til traditionelle alderistiske forestillinger.

Afsluttende bemærkninger

Den fortsatte stigning i antallet af ældre mennesker vil betyde, at en stadig større andel af vores samlede sociale og økonomiske ressourcer i fremtiden allokeres til gruppen af ældre mennesker, sandsynligvis på bekostning af andre aldersgrupper. Man kunne på den baggrund frygte, at konkurrencen om ressourcerne mellem yngre og ældre mennesker intensiveres, og vil skabe grundlag for mere alderisme. Hvis vi ikke åbent og proaktivt adresserer disse udfordringer, kan vi risikere, at vi i nær fremtid kommer til at leve i alderismens tidsalder.

Det positive budskab er imidlertid, at det er i alles interesse at bekæmpe alderisme, om ikke af altruistiske årsager, så i det mindste fordi ethvert menneske, der ikke dør før tid, vil ende som et potentielt offer for alderisme.

Referencer

American Psychological Association (2010). *Reducing Bias in Language, Publication*

Manual of The American Psychological Association. Washington: APA, s. 70-77.

Brown, R. (2000). Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. *European Journal of Social Psychology*, 30, s. 745-778.

Butler, R.N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9, s. 243-246.

Hagestad, G.O. & Uhlenberg, P. (2005). The Social Separation of Old and Young: A Root of Ageism. *Journal of Social Issues*, 61, s. 343-360.

Iversen, T. N., Larsen, L. & Solem, P., E. (2009). A conceptual analysis of ageism. *Nordic Psychology*, 61(3), s. 4-22.

Lassonde, K.A., Surla, C., Buchanan, J. A. & O'Brien, E. J. (2012). Using the contradiction paradigm to assess Ageism. *Journal of Aging Studies*, s. 174-181.

Latika, V. & Hannelore, W. (1993). Portrayal of the elderly in the media: A literature review and implications for educational gerontologists. *Educational Gerontology*, 19(1), s. 71-85.

Levy, B.R. (2003). Mind matters: Cognitive and physical effects of aging self-stereotypes. *The Journals of Gerontology*, 203-11.

Levy, B.R. & Banaji, M.R. (2002). Impli-

cit Ageism. In T.D. Nelson (Ed.). *Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, s. 49-75.

Levy, B.R., Slade, M.D., Kunkel, S.R. & Kasl, S.V. (2002). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(2), s. 261-270.

Marsden, P.V. (1987). Core discussion networks of Americans. *American Sociological Review*, 52, s. 122-313.

Packer, D. J., & Chasteen, A. L. (2006). Looking to the future: How possible aged selves influence prejudice toward older adults. *Social Cognition*, 24, s. 218-247.

Popham, L., Kennison, S. M., & Bradley, K. I. (2011). Ageism, sensation-seeking, and risk-taking in young adults. *Current Psychology*, 30, s. 184-193.

Richardson, B., Webb, J., Webber, L. & Smith, K. (2013). Age discrimination in the evaluation of job applicants. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, s. 35-44.

Wait, S. (2011). Policies on ageing. In: I. Stuart-Hamilton, *An introduction to Gerontology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, s. 317-339.